

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE YÖNTEMLER VE SORUNLAR

Hasan ANAMUR*

ÖZET

Bu yazıda "geleneksel" ve "çağdaş" dil öğretim yöntemleri karşılaştırılmakta ve konu çeşitli yönlerden incelenerek öneriler getirilmektedir. Sözcük öğretimi ve dilbilgisi kurallarının ezberletilmesi aşamasından sonra bu sözcüklerin öğrenilen kurallara göre kullanımını öngören geleneksel yöntem yabancı dili sanki bir "ölü dil" sözkonusuymuş gibi ele almakta ve bu yöntemin uygulandığı öğretim kurumlarında başarılı sonuçlar elde edilememektedir. Türkiye'ye genelleştirebileceğimiz bu durumun en çarpıcı kanıtı, bu yöntemle altı yıl yabancı dil öğretimi görmüş öğrencilerin Üniversite'de yeniden yabancı dil eğitimden geçirilmeleri zorunluğudur. Buna karşılık, canlı iletişim olayı üzerine kurulu iletişimsel yöntemlerle yabancı dil öğretimi yapan orta ya da yüksek öğretim kurumlarında, bir ya da iki yıllık hazırlık sınıftan sonra, tüm eğitim izlencesi yabancı dilde yapılabilmekte ve öğrenci anadilinde düşünüp yabancı dil konuşma eğiliminden kurtulduğu için sözlü iletişim de bu öğrenciler için sorun olmaktan çıkmaktadır. Yazıda ayrıca yabancı dil öğretmenlerinin iki yöntemdeki durumları ve iki yöntemin parasal yükleri üzerinde de durulmaktadır.

RESUME

Méthodes et Problèmes dans l'enseignement des langues étrangères. La méthode traditionnelle basée sur l'enseignement de la grammaire et du vocabulaire est la méthode appliquée actuellement dans la plupart des établissements secondaires en Turquie. Cette méthode par laquelle une langue vivante est enseignée comme s'il s'agit d'une "langue morte", est en flagrante opposition avec la conception moderne de communication qui vise à mettre l'apprenant, dès le début, par l'intermédiaire des documents authentiques, dans le contexte propre à cette langue. On peut dire que tandis que la méthode traditionnelle crée chez l'apprenant l'habitude ineffaçable de penser dans sa langue et de procéder en suite à une sorte de traduction qui fonctionne en sens inverse, crée un mécanisme intérieur comparable à une seconde langue maternelle. Les résultats obtenus par cette dernière méthode en une année de préparatoire montrent son incontestable supériorité à la Méthode traditionnelle qui, après six années d'enseignement, n'envoie aux Départements de Langue et de Littérature étrangères des Universités, que des faux débutants. En outre, les méthodes communicatives qui semblent avoir au départ un coût assez élevé, deviennent

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

à longue échéance plus économique que la méthode traditionnelle lorsqu'on prend en considération toutes les conséquences d'un enseignement étendu sur une période aussi longue que celle de l'enseignement secondaire.

KOD: Yabancı Dil Öğretimi

Bu yazıda yabancı dil öğretimi alanında uygulanan geleneksel yöntem ile yeni yöntemi (iletişimsel yöntemi) karşılaştırmak ve çağdaş teknolojinin bu alanda yarattığı olanakları özetledikten sonra ortaya çıkan yeni sorunlarla çözüm yollarına değinmek istiyoruz. Ancak bu yazımız salt bir durum saptamasının sınırlarını da aşmaktadır.

Bir yabancı dil bilmek, özellikle de Batı dillerinden birini bilmek, günümüzde, çağdaş yaşamın kaçınılmaz gereklerinden biri durumuna gelmektedir. Ancak bu durumun yalnız bugüne özgü olduğunu düşünmek de doğru değildir. Bugünkü kadar yaşamsal boyutlar kazanmamış olsa da, yabancı dilleri anlama ve bu dillerde iletişim kurma isteğinden/gereksiniminden kaynaklanan bunları öğrenme çabasının toplumsal insanla birlikte doğmuş olduğu söylenebilir. Toplumun belirli bir uygarlık düzeyine ulaşmasından sonra yabancı dil bilme gereksiniminin kendini duyurması çok doğaldır. Bu gereksinimin temelinde ilk önceleri siyasal ilişkilerle ticaret ilişkilerinde karşılıklı anlaşma zorunluluğu, daha ileri aşamalarda da ekinsel ilişkiler var olmuştur. Bilinen ilk yazılı metinler arasında, kimi kez ikiden fazla dilde yazılmış, barış ya da ticaret andlaşmaları çeviri metinlerinin bulunması bu karşılıklı iletişim ve anlaşma düşüncesinin sonucudur. Bilindiği gibi, bu çeviri örnekleri felsefe, din-bilim, yazın alanlarında da giderek artacak ve çeviri eylemi doğal bir olgu niteliği kazanmaya başlayacaktır. Bu çeviri olgusunun ve bunun var olması için gerekli yabancı dil öğretiminin insanlık tarihi içindeki önemi açıktır.

Georges Mounin'e göre yabancı diller Eski Çağda ve Orta Çağda zorunlu yer değiştirmeler sonucu rastlantısal olarak genellikle yetişkinler tarafından öğrenilmektedir¹. Bunlar da gezginler, tüccarlar, gemiciler, din görevlileri gibi kişilerdi. Mounin'e göre yabancı dil öğretiminin okullarda başlaması ancak XV. yüzyıl sonları — XVI. yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir². Mounin, Charlemagne dönemi çeviri etkinliğine değinmediği gibi, Doğu'daki çeviri çalışmalarını da konu edinmemektedir. Oysa, 1. Yenidendoğuş diye de adlandırılan ve eskil yapıtların çevirisinin büyük yoğunluk kazandığı Charlemagne dönemiyle aynı yıllarda Doğu'da da, VIII. yüzyıl sonları — IX. yüzyıl başlarında Abbasi halifesi El Memun döneminde (786-833) Bağdat'ta, saray çevresiyle sınırlı da olsa, önemli bir çeviri etkinliği olduğu, birçok yapıtın yunanca asıllarından doğrudan arapçaya çevrildiği; ayrıca XI. yüzyılda da, bu kez Endülüs'te, El Memun döneminde (1037-1075) Tulaytula'da bir çevirmenler okulu bulunduğu — bu okulun gerçek niteliği tam olarak açıklığa kavuşmuş olmakla birlikte —, bilinmektedir. Çeviri etkinliği birlikte yabancı dil öğrenimi ve öğretimi kavramlarını da getirmektedir ve bu öğrenim ve öğretim artık, belirli bir çevre için söz konusu olsa bile, ülkeden çıkmadan öğretmenler ve kitaplar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

1 Mounin, Georges: *Histoire de la linguistique des origines au XXè siècle*. Paris, P.U.F., Coll "SUP", 1967, s. 107 ve 116-124.

2 Mounin, a.g.y., III. ve IV. Bölümler.

Yabancı dil öğretiminde uygulanan yöntemler konusuna girmeden önce, üzerinde genellikle pek fazla durulmayan, ancak çok önemli bir olguyu vurgulamak istiyoruz. Bu olgu, öğretilen dilin yaşayan ya da ölü bir dil oluşudur. Yakın zamanlara kadar hatta bugün bile çoğu öğretim kurumunda bu ayrımın yapıldığını söylemek kolay değildir. Gerçekten de, günümüzde bile, ülkemizde ve yabancı kimi ülkelerde pek çok öğretim kurumunda yaşayan bir yabancı dilin sanki ölü bir dil, latince, hititçe, sümerce söz konusuymuş gibi öğretildiği görülmektedir. Bu yaklaşımın temelinde, Batı eğitim düşüncesinde her zaman var olan ve "öğrenciye klasik hümanist değerleri çeviri yapıtlar aracılığıyla verme isteği" diye özetlenebilecek eğilim yatmaktadır. Bir başka deyişle, bu yaklaşımın amacı öğrenciye yabancı dili o dilde yazılmış klasik yapıtları okuyabilmesi ve çevirebilmesi için öğretmektir. Burada amaç hiç bir zaman öğrencinin o yabancı dili konuşması olmamış, yalnız yazın dili öğretilmiş, yabancı dil bir araç olarak görülmüştür. Bir başka deyişle, yabancı dil tümüyle edilgen bir nitelikte öğretilmiş, etkenliği düşünülmemiştir.

1950 li yıllara kadar tüm öğretim kurumlarında pek az farklılıklarla uygulanan bu öğretim yöntemine "geleneksel yöntem" diyoruz. Bu yöntem dilbilgisi ve sözcükbilgisi ağırlıklı, tümüyle belleğe yönelik bir öğretim öngörmektedir. Alınan yeni bilgilerin belleğe yerleştirilmesinde yardımcı herhangi bir öge de içermemektedir. Bu yöntemde öğrenci önce dilbilgisi kurallarını dilbilgisi kitaplarından öğrenmekte ve ezberlemekte, ayrıca ezberlediği sözcükleri bu kurallara göre kullanarak yazınsal nitelikli yazılı anlatım denemelerine girişmektedir. Bunun yanı sıra, iki dil den karşılıklı çeviriler de bu yöntemin önemli bir parçasıdır. Ancak çeviri ülkemizde ortaöğretim izlencelerine alınmamıştır. Bu yöntemle dil öğrenmek kuşkusuz olanaksız değildir. Hatta öğrencilerin sağlam bir dilbilgisiyle donatılmaları, bunun yanı sıra yazınsal metinler aracılığıyla dilini öğrendikleri ülkenin uygarlığıyla derinliğine ilişkiler kurmaları da sağlanabilmektedir. Ancak bu sonucun tüm öğrenciler için geçerli olduğu söylenemeyeceği gibi bu yöntemin günümüz insanının beklentilerini karşılayabileceği de düşünülemez. Bu nedenle 1950 lerden sonra geliştirilen yeni bir yöntem, "iletişimsel" yöntem, teknolojideki büyük gelişmelere koşut olarak, yabancı dil öğretiminde geleneksel yöntemin yerini büyük ölçüde almıştır.

İletişimsel yöntemde de bellek yine, doğal olarak, önemli bir görev üstlenmektedir. Ancak bu kez yaşayan bir dil öğretildiği bilincinden yola çıkılarak, ilk aşamada geleneksel kitap-defter-kalem üçlüsüne başvurulmamakta, bunların yerini göz ve kulak yoluyla belleğe yerleştirilen canlı belgeleri yansıtan araç-gereçler almaktadır. Başlangıçta, genellikle, ilginç konulu bir öyküyü canlandıran saydamlar ve ses bantları ile gerçekleştirilen bu uygulama giderek video kasetlerle desteklenmeye başlanmıştır. Konuyu arama açısından zaman kaybına yolaçabilen bu ders araçları da artık yerlerini aranan konunun bilgisayar aracılığıyla anında bulunmasını sağlayan video disklerle bırakmaktadır. Yaklaşık otuzbeş yıldır geliştirilen çeşitli uygulamalarla sürekli olgunlaştırılan ve zenginleştirilen iletişimsel yöntemde amaçlanan öğrencide anadilini öğrenirken yaşamış olduğu ortama benzer bir ortam yaratmak, bir başka deyişle söz konusu yabancı dili ikinci bir ana dil gibi öğrencinin bilinçaltına doğal ortamında yerleştirmektir. Bu niteliği dolayısıyla başlangıçta konuşmaya yönelik olan bu yöntemde okuma ve yazma aşamaları öğrencide belirli bir dil bilinci uyandıktan, konuşma kalıpları ve dil yapıları kendiliklerinden kullanı-

lır duruma geldikten, öğrencinin "dili çözüldükten" sonra başlatılmaktadır, ya da başlatılmalıdır. Bu yöntem, ileride geleneksel yöntemi kısaca eleştirirken değineceğimiz temel sakıncaları içermemekte, buna karşılık değişik düzeylerde çeşitli sorunlar gündeme getirmektedir. Bu konuya da ileride döneceğiz. Daha önce başarı/başarısızlık konusu üzerinde durmak, bunun için de kimi öğretim kurumlarında uygulamaya bir süredir başlanmış olan iletişimsel yöntemle alınan sonuçlarla geleneksel yöntemle alınan sonuçları karşılaştırmak istiyoruz. Örneklerimizi ülkemizdeki orta-öğretim kurumlarımızdaki yabancı dil öğretiminden alacağız. Ancak bu örneklerin yalnız Türkiye için geçerli olduğu düşünülmemelidir.

Bu konudaki ilk somut gözlem, geleneksel yöntemle öğretim yapan ortaöğretim kurumlarını bitiren öğrencilerin 6 yıl boyunca haftada ortaokulda 3-5 saat; lisede 5-7 saat yabancı dil dersi gördükten sonra bu dili yeterli derecede öğrenememeleeri; yabancı dilde kitap okuyamadıkları gibi konuşamamaları ve yazamamalarıdır. Geleneksel yöntemle yapılan yabancı dil öğretiminin bu olumsuz sonuçları her yıl, özellikle, yabancı diller ve yazınlar eğitimi yapan yükseköğretim kurumlarının 1. sınıflarında tüm açıklığıyla sergilenmektedir. Bu öğrencilere bu sınıflarda yıllarca okumuş oldukları yabancı dil en baştan öğretilmek durumunda kalmaktadır.

Buna karşılık gözlemlenen bir başka olgu ise yabancı dil öğretimini salt iletişimsel yöntemle yapan — hatta bilinçsiz bir tutumla iletişimsel yöntemin yanı sıra geleneksel yöntemi de gereksiz bir biçimde eşzamanlı olarak uygulayan — öğretim kurumlarında öğrencilerin genelde 1 yıllık bir hazırlık sınıfından sonra tüm dersleri o yabancı dilde izleyebilecek, o yabancı dilde konuşabilecek ve yazabilecek düzeye gelebilmeleridir.

Bu iki değişik öğretim yönteminden geçen öğrencilerin toplam olarak yakın ders saati yabancı dil okumuş oldukları görülmektedir. Hatta kimi ortaöğretim kurumlarındaki arttırılmış geleneksel yöntem saatinin hazırlık sınıflarında iletişimselle yapılan ders saatinden çok fazla olduğu da dikkati çekmektedir³. Burada yoğunluk ve süreklilik etmenlerinin önemi üzerinde kuşkusuz durulabilir ve geleneksel yöntemle de haftada yaklaşık 28 saat yabancı dil dersi verilerek 1 yılda yabancı dilin yeterli düzeyde öğretilbileceği ileri sürülebilir. Bunun olanaksız olmadığını yukarıda belirtmiştik. Ne var ki, geleneksel yöntemin şu temel sakıncaları yarattığı da bir gerçektir.

Geleneksel yöntemle yapılan yabancı dil öğretiminde:

- 1- Öğrenci yaşayan, ilginç dil örnekleriyle karşılaşmadığı için ölü bir dil öğreniyormuş duygusuna kapılmaktadır. Bu da öğrencinin ilgisini, dolayısıyla da öğrenme isteğini amaçsız bırakarak yok etmektedir.
- 2- Öğrencide yaratılan düşünerek yazma eğilimi sonucu ve uygulama yokluğu nedeniyle konuşma aşamasında büyük sorunlar doğmaktadır. Bir başka deyişle, kendiliğinden işleyen bir yabancı dil konuşma olgusu yaratılamadığı için, öğrencide kendine güven de yaratılamamakta, dil kıvraklığı ve rahatlığı oluşmamaktadır.
- 3- Daha çok yazınsal metinler üzerinde durulması sonucu öğrenci günlük konuşma dili kalıplarına yabancı kalmaktadır. Daha açık bir deyişle, iyi bir geleneksel

3 İletişimsel yöntem: Haftada yaklaşık 28 saat; yılda yaklaşık 780 saat.
Geleneksel yöntem: Ortaokulda 3-5 saat; lisede 5-7 saat; yılda yaklaşık 680-1000 saat.

yöntem öğrencisi bile dilini yıllarca öğrendiği ülkede sokaktaki konuşmaları anlayamamaktadır. Buna karşılık, konuşma dilinde kullanılmayan yazınsal deyimleri farkında olmadan kullanmaktadır.

4- En önemli yanlışlardan biri de, çağdaş dilbilimin temeline aykırı bir biçimde, öğrencinin anadilinde düşünerek yabancı dilde yazma ve konuşma alışkanlığına itilmesidir. Öğrendiği dilin ayrı bir mantık ürünü olduğu bilincine varamayan öğrenci sürekli olarak anadiliyle yabancı dil arasında karşılaştırmalar yaparak anlamsız ve yanıtız sorularla boğuşmakta ve bunalmaktadır. Dil mantığının dışına sürüklenmektedir. Bu yanlış yalnız konuşma eylemi sırasında değil, yazma sürecinde de çok belirgin bir biçimde kendini göstermektedir.

5- Her sınıfa çok iyi bir yabancı dil öğretmeni gerekmektedir. Bu çok zor koşul yerine getirilemediğinde yöntem tümüyle çökmektedir.

6- Üzerinde az durulan önemli noktalardan biri de ekonomik yük konusudur. Uzun zaman ve büyük yatırım isteyen öğretmen yetiştirme sorunu ve harcanan zaman/verimlilik açılarından konunun ciddi olarak incelenmesi gerekir.

Aynı noktalar görsel-işitsel yöntem uygulamasından sonra incelendiğinde ise şu durum belirmektedir:

İletişimsel yöntemle yapılan yabancı dil öğretiminde:

1- Öğrenci yaşayan bir yabancı dille ilişki kurduğunu hemen kavramakta ve iyi düşünülmüş, iyi kurulmuş, ilgiyi sürekli uyanık tutan öyküleri, canlı belgeleri görsel ve işitsel araç, gereçlerle aktaran (saydam-ses bantı ikilisi, konulu filmlerden bölümler ya da özel hazırlanmış filmler, reklam spotları, haber filmleri, şarkılar, vb.) bu yöntemle dilini öğrendiği ülkenin yaşamı içine doğrudan girmektedir. Böylece, ülkeden dışarı çıkmadan yabancı dili doğal ortamında öğrenme durumu yapay olarak yaratılmaktadır. Öğrencinin duyduğu dil yapılarını görsel öğelerin de yardımıyla bellemesi sonucu yabancı dil ikinci bir ana dili gibi bilinçaltına yerleştirilmektedir.

2- Başlangıçta öncelik işitme, anlama ve aktarmaya verildiği için kendiliğinden işleyen bir konuşma olgusu yaratılmakta, öğrencinin kendine güveni oluşmakta, dil rahatlığı ve kıvraklığı sağlanmaktadır.

3- Gündelik dilde en çok kullanılan temel sözcük ve yapılardan yola çıkıldığı için öğrenci konuşma ve anlatım kalıplarını izlediği öyküler, vb. içinde doğal olarak en yaygın ve güncel biçimleriyle öğrenmektedir. Bu da dilini öğrendiği ülkeye gittiğinde büyük güçlüklerle karşılaşmasını önlemekle kalmamakta, çabuk uyumu da sağlamaktadır.

4- Bu yolla öğrenilen deyiş ve kalıplar oldukları gibi benimsenmekte, yabancı dilin yapılarıyla anadil yapıları arasında gereksiz ve yanıltıcı karşılaştırmalar yapılmaya gidilmemektedir. Öğrenci öğrendiği dilin kendine özgü mantığını doğal olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla anadilden çevirerek konuşma/yazma yanlışları büyük ölçüde aşılmaktadır.

5- Her sınıfa çok iyi bir öğretmen gerekmemektedir. Kısa bir eğitimden geçen bütün dil öğretmenlerinin hazır ders araç-gereçlerini bilinçli kullanarak yalnızca dersin akışını sağlama görevi yüklenmeleri yeterli olabilmektedir. Bu yöntemin öğretmenler arasındaki farkı büyük ölçüde azalttığı söylenebilir. Ayrıca bu yöntemle, bir öğretmenle birden fazla sınıfa ders verme olanakları da sağlanabilir. Günümüzde ulaşılan yüksek teknolojik düzey, yabancı dil öğretimi alanlarının dışında da uzak-

tan eğitim olanakları geliştirmektedir. Bu konudaki ilginç örneklerden biri, uydu yoluyla yapılan karşılıklı yayın sayesinde Paris'ten yapılan eğitim yayınının Fildişi Sahili'nde Abidjan Üniversitesinde izlenerek mühendis yetiştirilmesidir.

6- Başlangıçta yatırım gerektirmesine karşın bu yöntem hem bir üst maddede belirtilenler, hem de öğretimin verimliliği açılarından uzun vadede son derece ekonomiktir. Ayrıca, bunun tersi bir durum söz konusu olsaydı bile yine, kanımızca, alınan sonuçlar göz önünde tutulduğunda, iletişimsel yöntemin seçimi zorunlu olurdu.

Bütün bu olumlu yönlerine karşın iletişimsel yöntemle karşı kimi çevrelerde bir direnişin var olduğu da bir gerçektir. Ne var ki bu direnişin temelinde bilimsel olmayan yanlış bir tutum yatmaktadır. Kimi yabancı dil öğretmenleri, öğrettikleri yabancı dil sanki konuşulduğu ülkenin uygarlığından ayrı var olabilirmiş ve düşünülebilirmiş gibi, bu dili kendi bildiklerince ilgili uygarlıktan soyutlayarak öğretmek istemekte; dili doğal bağlamında öğrettiği için de iletişimsel ders araç-gereçlerini kabul etmemektedirler. Bu tutumun dil öğretimi kavramına ve nedenine ters düştiğünü söylemek bile fazladır.

İletişimsel yöntemle yönelik daha ciddi eleştiriler de vardır. Bunların başında parasal yük ve teknolojik bağımlılık sorunlarıyla öğretmenlerin yeniden yetiştirilmeleri sorunu gelmektedir. Parasal yük sorununu yukarıda yanıtladık. Teknolojik bağımlılık sorunu ise gerçekten üzerinde durulması gereken bir konudur. Ancak salt bu endişeyle çağdaş teknolojiyen yararlanmamak da çok büyük sorunlar yaratacaktır. Öğretmenlerin bu yöntemle göre yeniden yetiştirilmeleri sorununa gelince, bu önemli konu da iyi bir düzenleme ve uygulama gerektirmektedir. Bu eğitim süresinin oldukça kısa olması ise konunun olumlu yönüdür.

Bu eleştirilere yöntemle yönelik iki yeni eleştiriyi daha katabiliriz. Bunlardan ilki iletişimsel yöntemin, konular bir öncekilerde öğretilenler üzerinde kurulduğu için, kesintisiz izleme gerektirdiği, yoksa öğrenmede büyük güçlüklerle karşılaşıldığıdır. Bu doğrudur. Bu yöntem bu koşulun gerçekleştirilmesi üzerine kurulmuştur.

İkinci yöntem eleştirisi ise iletişimsel yöntemle yabancı dil öğrenenlerin dil bilgisi alanında iyi yetişemedikleridir. Bu da doğrudur, çünkü iletişimsel yöntem ilk önce dil yapılarının kullanım yoluyla öğrenilmesine yöneliktir. Ancak bu eksiklik, çalışmayla giderilebilecek bir eksiklik. Ayrıca, amaç bir yabancı dili öğrenmekse, o dili dil bilgisi kurallarını ezbere bilmeden doğru ve akıcı konuşup yazmak, dil bilgisi kurallarını ezbere bilerek o dili doğru konuşup yazamamaktan iyidir, denebilir.

Ortaöğretim kurumlarında iletişimsel yöntemle geçişte doğabilecek bir başka sorun da kurumlararası eşitsizlikler yaratılması endişesidir. Ne var ki bu durum günümüz Türkiye'sinde yaşanan bir gerçektir. Çıkış yolu tüm ortaöğretim kurumlarının bu yeni yöntemle yabancı dil öğretimi yapabilecek düzeye getirilmesiyle bulunabilir.

Sonuç olarak, çağdaş uygarlık çizgisinde yer alabilmek için yabancı dil öğretiminin önemini kavramak ve bu alanda bugün için en geçerli yöntem olan iletişimsel yöntemi yeni teknolojilerden yararlanarak tüm ortaöğretimde yoğun olarak uygulamak gerektiğine inanıyoruz. Ayrıca, bu öğretim yöntemine dayanarak belirli merkezlerden yayına hazırlanacak izlencelerle öğretim elemanı sıkıntısı çeken yükseköğretim kurumlarının yabancı dil derslerinin verilmesine de yardımcı olunabileceğini düşünüyoruz. Bugün uygulanan geleneksel yöntemle zaman, para ve emek kaybının yanı sıra büyük düş kırıklıklarının ve umutsuzlukların yaratıldığı bir gerçektir.